

**NOVA
SOCIETAT,
VELLA
POLÍTICA**

**Seminari de Política
Barcelona, CCCB, 2003-04**

Al llarg de l'any 2003, un conjunt de persones molt diverses ens vam anar trobant a l'emparedat del CCCB per reflexionar sobre l'univers polític. Com a balanç, hem editat aquestes conclusions, que proven de reflectir les línies generals del debat i que ara volem oferir a un públic més ampli.

És possible que els processos electorals del moment obliguin a matisar algunes anàlisis. Certament, els canvis que s'han produït i que es poden produir encara en el nostre àmbit polític més immediat no són d'ordre menor. De fet, els implicats en el seminari admitem que observar el curs polític, a cavall dels anys 2003 i 2004, ha estat una gran oportunitat, perquè ens ha permès assistir a una inèdita seqüència de relleus i alteració de tendències.

L'anàlisi s'ha produït al llarg d'un període marcat per quatre convocatòries electorals i la matança del 11-M, sens dubte uns temps poc propensos a la reflexió reposada, amb girs dramàtics que encara haurem de pair. Ara bé, entenent que el debat se centra en corrents de fons, o en fenòmens de llarg abast, sembla clar que bona part dels supòsits abordats són vigents. I, al capdavant, pel que fa a alguns dels diagnòstics més pessimistes, tant de bo que calgui rectificar aviat. El millor premi de l'escèptic és veure's desmentit per la bondat de la condició humana.

Seminari de Política, juliol del 2004

Índex

1. Els polítics.....	4
2. Els tres poders.....	7
3. El quart poder	10
4. Els electors	13
5. El mercat.....	16
6. La identitat	18

1. Els polítics

No és cap secret que hem estat assistint a un marcat desprestigi de la classe política. Tot i ser discutible si la pràctica electoral i institucional és més o menys ètica, el que està fora de tot dubte és que la percepció general delata un notable descrèdit dels seus protagonistes més visibles. En poques dècades, l'ascendència social dels nostres electes ha patit una erosió progressiva, i que els ciutadans continuïn acudint a les urnes no significa, ni de bon tros, que s'hagi reforçat la confiança o –encara menys– la complicitat entre espectadors i actors.

Seria força encertat afirmar que, precisament, ens trobem al davant d'un escenari on els actors fan el seu paper, amb freqüència tancats a la seva bombolla, i els espectadors sovint s'ho miren amb passivitat. Falla, sens dubte, la connexió entre el que succeeix a l'escena i el que s'esdevé entre el respectable. No cal dir que la desconexió és possible, en part, a causa de la conducta d'una societat massa tranquil·la, marcada per l'individualisme i poc motivada per la defensa de valors centrals –ètics, ideològics, socials...–, que només es desvetlla en moments traumàtics. La crítica ha de començar per l'autocrítica, sens dubte: de vegades usem massa els polítics com a sac de boxa i els pengem estigmes per desfogar les nostres frustracions generals. Però anem a pams, i centrem-nos en la figura dels polítics. Com s'explica el seu aparent distanciament?

1.1 Els partits autistes. Les formacions polítiques aspiren a capturar el poder i a administrar la societat, per suposat. Però la pèrdua de referents ideològics, o fins i tot morals, han anat convertint els partits en màquines electorals, molt poc aptes per al debat de fons i la captació de talent independent. Dins dels partits, no sempre està prou clar per a què es vol el poder, i de vegades s'oblida que el prestigi social només es conserva amb un govern creatiu, resolutiu i arrelat. Ens trobem davant d'unes oligarquies imperfectes, tan disciplinades com es pot, que tot ho supediten als resultats dels comicis.

1.2 L'endogàmia. Els mètodes d'accés a l'exèrcit o a la universitat, per exemple, no tenen per què ser els més idonis en el món dels partits. Però, de fet, les organitzacions polítiques han acabat imitant els procediments del funcionariat, on una aparença d'ascens per escalafó i per concurs amaga, en la realitat, una complicada enginyeria interna de poder. I a l'hora de governar, el que sembla una burocràcia tecnocràtica és, en el fons, una endogàmia selectiva. S'explica, així, l'obsessió dels partits pels comicis, que poden arribar a ser temuts com un destorb fatigós que no té en compte els delicats equilibris interns. Potser cal recordar que l'autèntica prova de foc d'un polític és externa, i no pas interna. En canvi, els que triomfen són sovint els més aptes per sobreviure dins d'un partit, però no sempre els més capacitats per governar. L'elector

acaba per detectar aquest fet i té la impressió que no és ell qui tria els seus representants.

1.3 Fuga de talents. Els polítics es troben entre el professional de la cosa pública i el militant vocacional. La feina és molt absorbent, la dedicació pot ser total i la perspectiva és del tot insegura. L'alienació personal pot arribar a ser considerable, si hi sumem els règims d'incompatibilitat, salaris poc apetitosos i el distanciament de la família, l'entorn social i professional, a més de la visibilitat que converteix el polític en aparador robat d'intimitat. Un polític que perd el càrrec pot ser que ho perdi tot en la vida. Aquest panorama poc engrescador espanta el talent extern a la política, que no sempre està disposat a sacrificar horitzons i qualitat de vida a canvi d'una aventura que, a més de ser poc creativa, és molt abnegada.

1.4 La fidelitat canina. En teoria, un militant pot discrepar de les consignes del partit. A l'hora de la veritat, les pressions internes ho fan inviable i, quan es produeix una dissidència, les tensions generades poden provocar un trencament insalvable. L'excepció, en l'àmbit espanyol/català, són els notables locals (alcaldes, presidents autonòmics), forçats a revalidar l'adhesió personal i directa dels seus votants i que es poden emancipar més de la jerarquia del partit. Això no vol dir que aquestes personalitats no reproduïxin a menor escala, en les seves baronies, l'esquema de fidelitats absolutes.

Aquest conjunt de causes, i altres, condueixen a un *impasse* problemàtic, en el qual resulta molt difícil de salvar la fractura que separa la classe política de la societat civil en general. Podem aventurar algunes vies de solució, en bona part experimentades en altres democràcies parlamentàries, que podrien arribar a corregir alguns dèficits:

A. Llistes obertes, sistema mixt? Les llistes tancades potser van tenir la seva justificació històrica, en un context emergent de la dictadura franquista, on era vital la consolidació de partits que fins aleshores eren clandestins. El sistema britànic de circumscripcions personalistes pot semblar excessiu, tot impeding el sorgiment de nous partits; la implantació de llistes del tot obertes podria generar desorientació; però un sistema combinat (a l'alemanya, per exemple) contribuiria a introduir cert element humà, de corresponsabilitat davant els mateixos electors, i a llimar les aspors del partidisme més hermètic.

B. Millora de la permeabilitat. Caldria resoldre el règim d'atur i jubilació dels polítics, permetre'n recanvis poc traumàtics, facilitar-ne el retir i la reinserció, obrir l'accés al talent extern, limitar els mandats i distingir molt clarament el funcionariat de la carrera política. Els partits haurien d'afavorir la creació de plataformes ciutadanes, com de fet ja està succeint, tot facilitant la connexió amb diversos àmbits socials, però seria bo garantir que aquestes fórmules per a simpatitzants qualificats no

acabessin absorbides per les maquinàries electorals. També convindria un major protagonisme dels moviments socials, capaços de reflectir millor els entusiasmes o les decepcions conjunturals.

C. Humanització de la política. L'empatia entre electe i elector demana un cert grau d'emotivitat, i és obvi que un excés de passions pot abocar a conflictes, però una manca de sentiments pot dur a la defunció per congelació. És urgent una reforma del llenguatge polític més habitual, la baixada dels polítics a peu de carrer, una aposta per la sinceritat i un esforç dels informadors per complementar els cartells de rostre hieràtic amb una mesura de senzillesa humana. Un votant pot sentir-se més pròxim a un polític que, per exemple, llegeixi les mateixes novel·les o tingui els mateixos maldecaps amb els fills, que no pas a un robot anunciador de consignes, un formatejador de notícies i d'eufemismes.

2. Els tres poders

L'afirmació que Montesquieu ha mort, expressada en més d'una ocasió per certs esperits crítics, parteix de la comprovació que la tradicional independència dels poders executiu, legislatiu i judicial està sent laminada per la pràctica diària i per realitats que superen la teoria política. Es parla de judicialització de la política i de politització de la justícia, i potser no es parla tant de la domesticació de l'àmbit legislatiu, però es tracta d'un fenomen corrent i no gens secundari. Cal apuntar, també, a l'espera d'abordar-ho unes pàgines més endavant, la progressiva pol·lució dels tres poders amb altres forces del mercat o del món mediàtic.

Assistim a una creixent degradació de la cèlebre trinitat de Montesquieu que, sens dubte, constitueix un dels fonaments bàsics de la tradició democràtica occidental. No es pot descartar que, en un entorn evolutiu i canviant, invents alternatius ajudin a contenir els abusos de govern. Podríem pensar en les virtuts correctives de xarxes com Internet o altres iniciatives cíviques. Però val a dir que, de moment, la higiene democràtica encara recomana la pervivència d'uns tribunals fermes i equitatius, així com la solidesa d'uns parlaments tan vius i sobirans com sigui possible. Passem a retratar, sense cap voluntat de ser exhaustius, algunes d'aquestes mancances o distorsions en els sistemes polítics vigents.

2.1. Domesticació del legislatiu. A l'Estat espanyol, molt més que a la Gran Bretanya o als Estats Units, les Corts Generals compleixen un trist paper de comparsa. La disciplina de vot és fèrria, els diputats que no es desmarquen de la consigna per no perdre la butaca i el que podria ser un debat de fons es converteix en una paròdia que precedeix votacions mecàniques –amb guió escrit *a priori*. Els legisladors no tenen autonomia, les lleis són dictades pels governs i els ministres executors no han de passar el tràngol de convèncer els representants del poble. Aquest vici s'extrema quan un sol partit aconsegueix la majoria absoluta i el ciutadà acaba confonent els dos poders, amb bona part de raó, i arriba a pensar que quan elegeix un parlament està escollint un cap de govern. I la tragicomèdia assoleix el seu punt extrem quan un govern se sent encotillat per la legislació vigent: es treu de la màniga una llei nova i avall.

2.2. Politització de la justícia. Ens trobem davant d'un fenomen d'abast mundial. Sovint sota el pretext tàcit que els jutges no són càrrecs electes, s'atempta contra la seva legitimitat democràtica. En alguns casos (Estats Units), el govern intervé en la designació dels magistrats més destacats i pressiona com pot per influir en la selecció i també en les decisions concretes de jutges, fiscals i lletrats en general. Les intromissions són constants, fins al punt que la posició d'un president de Tribunal Constitucional, per exemple, es transforma en el simple eco de la posició de l'executiu. Els fiscals i advocats de l'Estat esdevenen simples portaveus del govern (del govern central, a Espanya).

2.3. Judicialització de la política. La doma de legisladors i juristes els pot desacreditar, però no redueix, curiosament, la seva feina. Cada cop es recorre més als tribunals per dirimir contenciosos d'ordre polític, cada dia hi ha més denúncies per corrupció, invasió de competències o conductes públiques il·legals –fins i tot en litigis internacionals. El que sembla una paradoxa no ho és tant, ja que el caràcter instrumental de la justícia l'aproxima al poder polític, i de vegades l'una apareix com a apèndix de l'altre. L'apel·lació constant a l'estat de dret o al pes de la llei significa cada cop més la voluntat d'imposar una llei dissenyada pel govern, legislada pel govern i tutelada, en la seva aplicació, pel govern. O de fer primar les interpretacions defensades pel govern.

2.4. Bin Laden marca el pas? En el rerefons d'aquesta evolució es comprova una tendència de gran abast i de profunditat. Sobretot després dels atemptats d'al-Qaida, la prioritat de les democràcies occidentals deriva cap a la seguretat, en detriment de la custòdia dels drets i el foment de les llibertats. A Espanya, aquesta deriva pròpia de règims autoritaris entronca amb la juvenesa relativa del sistema i amb la política antiterrorista tradicional. S'estan forçant els límits de l'estat de dret, amb la qual cosa ens acostem perillosament a un estat d'excepció, en aquesta singular guerra del segle XXI –sense que les restriccions demostrin del tot la seva eficàcia contra el terror. Sovint s'entén el poder judicial més com a apèndix policial que no pas com a garant d'equitat, de justícia i de reinserció social.

La solució a tots aquests mals no és ni senzilla ni ràpida. La separació dels tres poders està amenaçada per processos que afecten, al capdavant, la societat contemporània i la salut en general de la democràcia. Oferim algunes vies de reflexió per mitigar-ne els perjudicis.

A. Rehabilitar el legislatiu. Es fa necessari afermar la independència dels parlaments i afavorir no sols la seva capacitat de contenir l'executiu, sinó una certa iniciativa pròpia dels legisladors. Les lleis no han de ser invents del govern, han de ser productes dels escollits del poble, o directament del poble (via referèndum o iniciativa legislativa popular, per exemple). Una altra vegada, és vital posar fi a les llistes tancades, de manera que els electes responguin més davant dels votants que de les maquinàries de partit. Cal evitar el trist espectacle de veure els nostres dignes representants convertits en tropes d'autòmats al servei d'un govern determinat. També es podria considerar un sistema d'elecció per separat: que el govern (president del govern, sobretot) sortís d'uns comicis i que les cambres sortissin d'uns altres. Potser els mandataris perdrien més el temps negociant majories amb els legisladors, però els ciutadans podrien guanyar en diàleg democràtic.

B. Blindar la justícia. Resulta més fàcil de dir que de fer, però l'esforç és molt recomanable. Si optem per magistrats professionals, els mètodes de promoció, selecció i protecció han de ser plenament

professionals. Els salaris han de ser dignes en tots els escalafons, els recursos apropiats i, per què no, les intromissions, pressions i filtracions, així com les incompetències i negligències, han de ser durament penades. Es podria considerar el monitoratge d'estaments internacionals (a l'estil Cort de l'Haia), la defensa a ultrança del *sub judice* i la revisió d'algunes immunitats polítiques. La llei hauria de ser el certificat de garantia del joc polític i quedar fora de tota sospita partidista.

C. Democratitzar la justícia. Sembla una via antagònica a l'anterior, però no necessàriament ho és. En alguns països, l'acció de fiscals, tribunals i jutges se sotmet al dictat popular. Resultaria molt complicat introduir un sistema semblant a Espanya, on la tradició hi juga en contra, però sempre es poden adoptar fórmules mixtes per anar-s'hi aproximant. D'altra banda, seria saludable que els electes evitessin sobrecarregar el sistema judicial: la classe política també pot predicar amb l'exemple de la negociació, la integritat i la resolució de conflictes o males pràctiques abans de recórrer als tribunals.

D. Frenar la deriva policial. Recuperar la cooperació i la distensió com a instruments de la política, en l'àmbit local i internacional. No hi ha fórmules màgiques a l'hora d'aconseguir aquesta rectificació, més enllà de l'actuació responsable dels mandataris. Els ciutadans poden contribuir tot reclamant la salvaguarda de drets bàsics i posicionant-se en contra de les retallades de llibertats. La justícia, sense donar proves de militància, pot aportar seny al procés si simplement recorda la seva funció essencial en un sistema democràtic.

3. El quart poder

En democràcia, diríem que els *media* han de garantir la llibertat d'expressió. Però tal llibertat ve condicionada per la dificultat del ciutadà de peu per accedir als mitjans, i també pel pes enorme dels mitjans en la formació de l'opinió pública. El triangle poder polític-poder econòmic-poder mediàtic determina, en gran mesura, el sistema de veritats vigents. Si una informació o una opinió no surt als mitjans, podem arribar a dir que no existeix. El quart poder té tanta rellevància i es barreja tant amb el món de la política que val la pena dedicar-hi una anàlisi a fons.

S'han d'afluixar els lligams entre mitjans de comunicació i política? Caldria saber si tal cosa és factible, i la realitat ens demostra que el paper dels *media* és avui cabdal en qualsevol escenari polític. Tan nefast seria que perdés aquest paper i es convertís en un simple apèndix de la política com que fos massa central i substituís la funció de les institucions democràtiques. De fet, avui dia no queda clar quina de les dues distorsions pot ser més preocupant, o si s'està produint una estranya barreja de totes dues. Com s'ha comentat en el cas de la justícia, estem assistint a una politització dels mitjans i també, alhora, a una mediatització de la política. Com s'ha arribat a tal situació?

3.1. La militància informativa. A Espanya, el famós “parlament de paper” del tardofranquisme no s'ha reconvertit prou bé. Els periodistes i els directius encara creuen en les etiquetes i no han acabat d'assumir la irreverència pel poder prevalent a altres latituds –però estesa entre la gent corrent. Molts periodistes encara aspiren a influir a favor d'una o altra facció política. Si sumem això a l'efecte dominant de la TV, amb la simplificació que imposa aquesta, i l'autocensura dels mateixos informadors, estem davant d'una professió on la independència és una batalla molt difícil.

3.2. La lluita per l'espai mediàtic. El problema no radica tant en la politització dels continguts, que fins a cert punt és desitjable, ja que en el fons els *media* acullen persones que han d'informar i interpretar la realitat que els envolta. Més aviat topem amb una pugna de grans dimensions, entre grups i tendències oligopòliques, pugna que per la seva mateixa dimensió interactua amb el poder. La concentració empresarial escanya la lliure opinió i, en aquest marc selvàtic, els governs corren a assegurar-se uns mitjans públics que operin com a guàrdia pretoriana. No és el panorama del 1984 d'Orwell, però alguns episodis sembla que s'hi acostin.

3.3. L'americanització de la política. La classe política també transgredeix el seu paper clàssic i irromp amb força en els mitjans. Els mandarins exigeixen entrevistes, col·loquen articles, prefereixen el viu i el directe al reportatge. Com si els polítics volguessin fer d'informadors. En TV, aquesta invasió de l'espai mediàtic arriba al paroxisme amb les campanyes electorals. Es pacten minutatges surrealistes, se centra tota

l'atenció en debats i declaracions de pocs minuts i l'avaluació quantitativa (enquestes) supleix la qualitativa. Les ràdios i els diaris passen a tenir un paper complementari al de l'audiovisual. Tot plegat, l'espectacle ens pot evocar algunes vegades el *reality show* i perjudica a tothom: els votants s'acaben ressentint del que entenen cada cop més com una comèdia, els periodistes se senten estafats i els polítics es van banalitzant.

Com s'ha dit més amunt, bona part dels problemes que afecten la relació entre *media* i món polític es deriven de la dimensió del fenomen. Tampoc no es pot negar l'enorme magnetisme i potencial dels mitjans, que no deixen de ser missatgers (més ben o mal dirigits). Per això mateix, és absurd i contraproduent refugiar-se en la denúncia fàcil i en el rebuig a l'impacte dels mitjans de comunicació sobre el cos social. No serveix de res matar el missatger. S'han d'imaginar fórmules correctores i millores que repercutixin, al capdavant, en la salut de les nostres democràcies i de les nostres societats.

A. Suport als professionals. És urgent legislar amb visió de futur sobre els límits de la informació, amb consideracions ètiques, codis deontològics i garanties per al gremi dels informadors. La protecció del missatger és bàsica, si es vol un missatge lliure de peatges partisans o empresarials. Pel que fa als mitjans públics, seria bo que els nomenaments de càrrecs i consells d'administració haguessin d'observar un cert consens professional –més enllà dels inevitables equilibris entre partits–, i que la tria dels gestors es distanciés dels cicles electorals.

B. Repolititzar els mitjans. S'entén la recuperació de la política en oposició al partanisme, un partanisme que desacredita tant els mitjans com els homes de partit –i que porta a la conclusió absurda que la gent avorreix la política, quan en realitat avorreix certes maneres, com ara la robòtica dels *apparaxiks*. La confrontació de grans blocs polític-mediàtics-empresarials no ha d'esclafar l'autèntic debat entre opinions i postures, o sigui la lliure expressió. En el cas de les corporacions públiques, a l'hora de determinar els càrrecs es podria obligar a seguir la via del consens (entre partits i també entre professionals) en comptes de la via de les majories. En el cas de les privades, es podria exigir la transparència en finançament i vinculacions polítiques, perquè almenys el ciutadà fos conscient de la marca que consumeix. Seria com aquella interpel·lació famosa del maig del 68, quan a qualsevol orador se li demanava abans “*d'où tu parles, camarade?*”

C. Potenciar les alternatives a (les grans cadenes de) TV. Internet és el mitjà més obvi, però també l'oferta digital, i també els mitjans clàssics com les ràdios, la premsa escrita, etc. La seva complementarietat a la TV no és un paper negligible, perquè apunten a nuclis més reduïts però que poden ser més influents, i de més calat o llarga durada. La classe política també hauria d'aprendre a tenir cura d'aquests mitjans que tenen menys audiència però potser més credibilitat.

D. Prestigiar la TV. La velocitat, el potencial de la imatge, l'emotivitat, el magnetisme, el vitalisme de la TV tenen aspectes positius. I la TV pot ser un gran sedant social, perquè actua més sobre la unitat domèstica –nens inclosos– que no pas sobre la massa desfermada. Si aquesta virtut no deriva cap a l'anestèsia, és obvi que tenim un instrument que pot casar molt bé amb el debat tranquil. Periodistes televisius i intel·lectuals han d'entendre que senzillesa i simplisme no són el mateix, i reconciliar-se. La TV potser és el mitjà més “infantil” de tots, però si els nens no són imbècils, la TV no té per què ser-ho.

4. Els electors

En privació de llibertat, accedir al dret a vot és un somni. Però en democràcia, ser considerat un simple elector anònim, entre milions, pot arribar a ofendre. En el marc espanyol, és evident que els darrers 30 anys han generat grans canvis, i un d'ells és la superació de l'urna com a panacea universal. No es pot demanar, i menys a aquells joves que no van viure el franquisme, que disculpin tots els dèficits democràtics actuals. A sobre, hi ha ocasions en què se'ls voldria fer combregar amb la idea que el consens d'altres èpoques ha de ser encara la vaselina d'avui.

D'altra banda, les societats del primer món, entre elles la nostra, han evolucionat notablement. Podem parlar fins i tot d'alteracions estructurals i d'una nova era postindustrial: més que trobar-nos en una època de canvis, és possible que ens trobem davant un autèntic canvi d'època. El model familiar ja no és el mateix: la parella és fluctuant, tenim pocs fills i són exigents, la dona ha ampliat el seu paper tradicional, sense que l'home hagi canviat gaire de xip... En el món laboral, assistim a una inestabilitat, una precarietat, una tecnificació i una competició creixent; el lleure guanya pes; la percepció d'inseguretat guanya terreny, i la pobresa adopta noves formes. Tot plegat, amanit amb el fenomen de la mundialització, que escurça distàncies entre persones i cultures però també amenaça antics referents. Com impacta això en el domini de la política?

4.1. *Infantilisme?* Un fort canvi de valors o de prioritats ens pot arrossegar cap a un individualisme galopant i desgasta les velles xarxes col·lectives de solidaritat. Contradictoris com som, diem que no ens podem dedicar gaire als fills, però en tenim menys que abans; no tenim temps per a conductes socials, però cada cop fem més viatges i veiem més la TV. L'associacionisme clàssic està en crisi: la família ja no és la típica, la religió ja no pot ser jeràrquica, la identitat deixa de ser hermètica, som al·lèrgics a partits i sindicats... Res no desapareix, però res ja no ens obliga com abans, i trobem a faltar contrapunts cívics al poder institucional. Els electors, paradoxalment, carreguem les administracions amb exigències cada dia més àmplies. De vegades sembla que demanem als governs –dels quals jurem desconfiar– que tinguin cura dels nostres fills, o que resolguin qüestions d'àmbit mundial o europeu que els sobrepassen.

4.2. *Vies alternatives.* Per fortuna, emergeixen noves fórmules de participació i de complicitat cívica. Amb eines noves com Internet o la telefonia mòbil, sorgeixen iniciatives puntuals a l'entorn de la denúncia concreta, el pacifisme, l'ecologia, la llengua, la fiscalitat justa... Els viratges en l'opinió pública es detecten abans en plataformes, clubs (esportius inclosos) i ateneus que no pas en els partits. Les reivindicacions poden ser molt específiques i locals, i compten amb un bagatge doctrinari vague. Però és un error pensar que les idees, els ideals o fins i tot les ideologies han mort. Tot just evolucionen, es fragmenten i, sobretot, perden dogmatisme –el qual no és una mala notícia per a la

salut democràtica. El problema és que es tracta de fenòmens naixents, amb tanta il·lusió com immaduresa, i que espanten una classe política amb el pas canviat.

4.3. Miopia dels polítics. No està clar si els polítics tenen la vista curta o més aviat cansada, però està clar que no aprecien el potencial de les alternatives esmentades. La desconfiança cap a fórmules poc rodades i difícils de controlar és explicable, ja que els obliga a canviar de rutina i de manera de fer, però no excusable. Els càrrecs electes tendeixen a refugiar-se en els comicis i els vells clubs polítics i no és estrany que denunciïn el sectarisme, el populisme o la poca legitimitat dels clubs de ciutadans. I és corrent que en destaquin les incoherències (aquests no volen transvasaments però gasten aigua, aquells no volen pagar impostos però demanen prestacions...). Les paradoxes hi són, sens dubte, però cap no és més forta que la dels mateixos polítics, que reclamen participació i interès genuí, però que ho rebutgen quan els sembla excessiu o quan no ho controlen.

Pel mar de fons, podríem dir que hi discorre un dilema ètic. Està en qüestió el contracte social, aquell que vol deures i obligacions a canvi de llibertats i drets –tant en el cas dels governats com dels governants. La democràcia no té per què ser un paradís de plaers, ni tampoc una ludoteca. Necessita, com tot règim polític, un model de responsabilitats, que alimenti la lluita perpètua per a la dignitat humana. Els electors s’han de polititzar (al marge dels partits, si cal) i els polítics s’han de civilitzar (assumir les iniciatives cíviques). Ara bé, com es fa tal cosa?

A. La política com a santuari. Massa sovint s’han destacat els aspectes alliberadors del mercat i la mundialització i els perills de la política. Sense aixecar expectatives falses, caldria fer un esforç a la inversa, tot entenent que la política ofereix una certa protecció contra els excessos d’un intercanvi global sense regles acceptades. L’acció pública i institucional pot servir de contrapès i llimar les asprors del mercat i, a més de garantir equitat, custodiar la pluralitat. Al segle XXI, el retorn a les identitats no deixa de ser una reacció a la globalitat híbrida: la política haurà d’apostar cada cop més per la localització, la fragmentació i la personalitat. En el camp de l’ensenyament, o dels mitjans de comunicació, la política (educativa) i l’activació de la ciutadania també són eines ideals per contenir els excessos de la globalització i del mercantilisme.

B. Eixamplar la dimensió pública. Els espais públics no es limiten a l’administració i les seves empreses. L’anomenada societat civil pot explorar horitzons molt més amplis: ONG, fòrums de debat, plataformes, grups “Salvem X” o “Un altre X és possible”, agrupaments esportius, de lleure, familiars, escolars, religiosos, veïnals... El foment del civisme associatiu és bàsic i la política convencional ha d’oferir instruments adequats per donar-li sortida: referèndums i consultes, iniciatives

legislatives populars, consells ciutadans... Els poders, si es volen democràtics i participats, hauran de ser còmplices en el procés.

C. Dignificació del polític. No és que la gent hagi de rectificar: és que la classe política ha de guanyar-se la credibilitat. Cal una reforma a fons del sistema (multi)partidista. Els electes han de ser responsables (“*accountables*”), han de limitar mandats, han d’obrir les llistes, han de prodigar consultes populars i, sobretot, mantenir tolerància zero cap a la corrupció i certes males pràctiques. La corrupció és un dels factors que més han desprestigiats els polítics, i segur que ha marcat el curs de moltes eleccions. En la mesura que el polític es dignifiqui i prediqui amb l’exemple, la societat també tendirà a respondre amb més criteri ètic.

5. El mercat

Segons com, l'*impasse* de la política vigent és un efecte més del desplegament de noves forces econòmiques, que han deixat enrere les tradicionals formes socials, culturals i morals. La potència de semblant evolució, en el camp econòmic, ha perjudicat les respostes més crítiques i ha arrossegat cap a l'hegemonia aquelles opcions que han acceptat el valor emergent del mercat com a gran articulador social. La democràcia dels nostres dies és, també, en bona mesura, un producte dels vells esquemes partidistes que s'han esforçat per no perdre el tren de la modernitat econòmica. Sobre quins eixos ha actuat aquesta adaptació?

5.1. Desprestigi del treball. El valor o concepte del treball no ha desaparegut, però ha perdut centralitat. Ja no s'accedeix als drets i les prestacions de l'estat del benestar com a treballador, sinó més aviat com a consumidor. Al sistema sanitari, o a les universitats, els usuaris es van transformant en clients. I en política també, ja que els electors o ciutadans són tractats cada dia més com a consumidors: a les campanyes s'imposa la mercadotècnia, la publicitat i la imatge. Els candidats prometen més benestar i prestacions que no pas feina, i així contribueixen a l'esmentada "infantilització" de l'electorat.

5.2. Desplaçament del sindicalisme. El model de la fàbrica integrada ha cedit a un patró postindustrial, on les empreses externalitzen els riscos, els mercats es liberalitzen i es tecnifiquen, i la distribució i els serveis guanyen terreny a la producció. Això dificulta l'agregació o vertebració d'interessos socials en els sindicats, que històricament han estat un contrapès vital al món del capital, i un agent molt dinàmic de participació i democratització.

5.3. Impotència de l'administració. L'estat i l'esfera pública en general també perden utilitat en l'era postindustrial, pels factors enunciats i sobretot pel fenomen de la mundialització. El mercat global ja és un fet, però els estaments polítics multinacionals tot just arrenquen. Ens trobem que, davant de problemàtiques econòmiques globals, hem de recórrer als poders estatals o locals, exigint així la quadratura del cercle.

5.4. Caiguda de les ideologies? La locomotora aparent de l'acció política ha estat, durant molts anys, la ideologia. Avui no podem dir que hagin desaparegut les inquietuds ideològiques, com no s'han extingit ni les idees ni els ideals. Però és cert que les visions doctrinàries i sistèmiques del món, les panacees polítiques, com el socialisme, l'anarquisme o l'humanisme cristià, han entrat en crisi. L'única poció màgica que ha sobreviscut és la que ara regna en solitari i que atorga al mercat una funció de governar l'ordre planetari –diguem-ne neoliberalisme, fonamentalisme de mercat o capitalisme postindustrial.

L'impacte del nou mercat global s'expressa en les línies apuntades i en altres tendències, i lògicament obté reaccions diverses. La resposta des de la política clàssica és lenta, poc crítica i desfasada. La resposta a partir de vies alternatives d'organització social és potser més prometedora, però revesteix encara formes molt disperses i sovint encara embrionàries. Està clar que les segones són tan polítiques com les fórmules tradicionals, potser més i tot, encara que no comptin ni amb partits ni constitucions ni institucions oficials. Com replica la societat al desplegament del mercat global?

A. Des del mercat. En termes generals, les vies alternatives són abans correctores o reformistes que subversives. Si els ciutadans i treballadors s'han convertit en consumidors, té una certa lògica que passin a organitzar-se en associacions de defensa d'usuaris o clients. Aquesta fórmula, d'èxit rotund en el cas nord-americà, no ha quallat tant a Europa, però no s'ha de descartar en el futur. Les ONG de "quart món", que omplen els forats que ni el mercat ni l'estat cobreixen, accepten un cert paper complementari al sistema imperant. I, ben mirat, fenòmens com el moviment *okupa* no advoquen tant per l'abolició de la propietat com per la seva posada en valor, en una mena de desamortització (ocupació de mans mortes) d'estètica rebel.

B. Prop de les institucions. Les ONG, entitats culturals, plataformes diverses, poden ser molt crítiques amb el sistema en qüestions puntuals. És inqüestionable que s'estalvien la feixuga burocràcia de les administracions i que compten amb una gran empenta cívica. No sempre tenen resolts, però, el seu finançament: i no és estrany que recorrin a una o altra esfera de govern per a subvencions i ajuts. Els poders, segons el cas, les ignoren o proven de fagocitar-les. És en aquest terreny de proximitat ambigua per on es mou bona part dels moviments cívics d'avui.

C. Partirient montes, nascitur ridiculus mus. La rèplica verbal i la crítica al mercat pot ser furibunda, global, ambiciosa. Però, a l'hora d'actuar, s'opta per l'escala local, per la denúncia puntual i esporàdica. Els grans intents d'orquestrar rèpliques ambicioses, com ara les cites altermundialistes, no deixen de ser fins ara això: intents. Alguns grups voldrien anar més enllà amb iniciatives com la taxa Tobin. Certament, pot ser que es compleixi la consigna de la cimera de Rio'92 (pensar globalment i actuar localment). El problema és que el mercat pensa i actua sense problemes en tots dos àmbits, global i local. Les respostes estan apareixent, doncs, però encara no estan a l'alçada dels reptes.

6. La identitat

El debat sobre les identitats forma part de la vella política? Es tracta d'un residu dels tradicionals nacionalismes del segle XIX, la doctrina a l'entorn d'uns estats en declivi, o bé d'un fenomen innovador? Quin sentit té, al segle XXI, parlar de llengües, sentiments de pertinença o sobirania nacional?

Si prenem el cas del catalanisme, haurem de convenir que no es tracta de res nou ni de res caduc, sinó segurament de totes dues coses alhora. Fa més de cent anys que el fet diferencial marca la política i el pensament català i que forma part de la mentalitat col·lectiva: quan s'aborda la política a Catalunya, ignorar la seva herència seria absurd. Però la noció d'una identitat catalana també encaixa força bé amb els aires mundialistes i multiculturalistes de l'època que vivim. Es tracta d'un valor refugi, davant les noves realitats, que s'adapta prou a les necessitats actuals d'humanització, socialització i localització.

Pot ser molt bé que la identitat catalana, com tantes d'altres, perdi realitat però guanyi adhesió. Davant el procés d'hibridació de les realitats mundial, europea i espanyola, la societat catalana sens dubte ha patit una erosió de la seva personalitat històrica, en el decurs del darrer segle i fins i tot en els 25 anys més recents. En canvi, apareix amb força com un vector ascendent en la consciència col·lectiva. Com s'explica aquesta paradoxa? Quines tendències insinua per al futur?

6.1. La fi del jardí burgès. Catalunya ja no és ni la fàbrica ni el banquer d'Espanya; la gran indústria s'ha difuminat i el lideratge econòmic és qüestionable. En resum: la base material que havia marcat la diferència cedeix a una economia de gran pes terciari, molt semblant a qualsevol regió espanyola o europea. Tot i el seu dinamisme, l'empresa catalana s'homologa i es provincianitza –perd capacitat decisòria, dimensió i sobretot personalitat. Però davant d'això, el discurs identitari no desapareix, més aviat esdevé eminentment defensiu: contra l'acció política de Madrid, contra el dèficit fiscal, contra la fragmentació del mercat cultural català... Les reclamacions del pioner cedeixen als greuges del discriminat, i fins i tot la normalitat es converteix en un anhel col·lectiu. Cada dia perd força el projecte de conquesta de l'estat i en guanya el de resistir a l'estat.

6.2. El parc temàtic català. La societat catalana és cada cop més semblant a les de l'entorn. La demografia, la religió, la natalitat, la sexualitat, la demografia, el consum, les migracions... Fins i tot la llengua vehicular, el gran tret diferencial, ha perdut el seu predomini d'ús i corre el risc de ser una oferta més entre altres minories culturals –que es relacionen en clau espanyola. La resistència a aquesta homogeneïtzació és, probablement, la gran singularitat de la Catalunya d'avui. No hi ha un rebuig frontal a la multiculturalitat, la mundialització ni el mestissatge: es tracta de trobar un forat a l'oceà global, i un país on la identitat catalana

no sigui un simple planeta més en el sistema plural, sinó que sobrevisqui com a astre central, i així evitar l'horitzó de ser una atracció folklòrica en el nou parc temàtic català.

6.3. Catalanisme transversal. La Catalunya industrial obligava a distingir entre un discurs identitari conservador i un de popular (o proper a l'obrerisme). La societat que emergeix del franquisme és cada cop menys un teatre de classes, i la mesocràcia dels assalariats difumina la distinció entre catalanistes de dreta i d'esquerra. Segurament, si els 23 anys de CiU no haguessin marginat l'esquerra del poder, aquesta distinció no tindria avui tanta rellevància. L'encongiment de l'espai identitari català, i el conseqüent discurs a la defensiva, entronquen amb una deriva mundial cap a la reivindicació de la llengua, la religió i l'ètnia per damunt de la condició social. Podem pronosticar que la disjuntiva Catalunya/Espanya serà cada cop més important en la psicologia col·lectiva i que imbuirà sense distincions tots els estrats socials. També ho seran els encaixos Catalunya/Europa i Catalunya/Món.

6.4. Cansament autonòmic. És cert que Catalunya mai no havia tingut tant autogovern estable. Al llarg de 25 anys hem tingut i obtingut institucions pròpies, lleis pròpies, recursos propis i, potser més important, un sistema de partits singular. Tot i això, no podem dir que l'autonomia gaudeixi de bona salut: si els primers 10 anys van ser creatius (sistema educatiu, TV3, policia, llengua...), els darrers 15 han estat percebuts com a frustrants i estancats. Hi ha pesat l'estil del pujolisme (burocratització, manca d'alternança, oficialisme), les relacions amb Espanya (regateig constant, balls de majories) i algunes renúncies no atribuïbles només a CiU (lleis electorals, nova ordenació territorial, PPCC, nou finançament, sobiranisme). La campanya i els comicis del 2003 podrien representar una inflexió de primer ordre, però caldrà que el temps ho verifiqui.

En el domini de les realitats materials i socials, és obvi que Catalunya ha perdut indicadors diferencials. Val a dir que les interpretacions del procés són diverses i que les respostes formulades encara més. Només cal seguir la polèmica sobre la llengua catalana per adonar-se que han aparegut diagnòstics i receptes al gust de tothom. I si bé podem afirmar que la personalitat catalana ha patit una certa erosió, de resultes de l'evolució espanyola/europea/mundial, també és cert que la voluntat diferencial, i les reaccions cíviques i polítiques *ad hoc*, no han desaparegut –ans al contrari. Com s'ha replicat, en el camp polític i ideològic? Cap a on anem? Per simplificar l'escenari, assenyallem algunes vies o respostes genèriques.

A. La via Zaplana. Sota una acceptació litúrgica del *statu quo* actual, s'hi amaga la indiferència o el rebuig a la pròpia identitat. El sistema autonòmic vigent es considera adequat, i amb aquest argument es rebutja l'erosió real de la personalitat diferenciada. Però aquest conservadorisme de formes oculta un involucionisme de fons, perquè

enfront d'un escenari evolutiu (mercat global, mundialització, noves migracions) no es preveu l'adopció d'eines noves. A Catalunya, només el PP abraça aquesta opció, malgrat que en altres zones de l'Estat (Euskadi, Galícia), també hi podríem incloure certs sectors del PSOE.

B. La via pujolista (clàssica). S'insisteix a omplir i esgotar el marc de convivència constitucional i estatutari, a força de negociació (o regateig), conciliació (o desacord) i encaix (o grinyol). L'esmentat marc només es replanteja *in extremis*, quan apareixen una certa demanda social i formacions polítiques més radicals, i quan es fa evident que els nous reptes econòmics i socials estan desbordant el *statu quo* vigent. Aleshores s'apunta a una millora del sistema, a un reformisme realista que aspira més a acomodar-se a les noves forces econòmiques i socials que no pas a combatre-les. A Catalunya, hi podríem encabir aquí el catalanisme històric, encarnat avui tant per CiU com pel PSC i, amb matisos, ICV.

C. La via Ibarretxe. Entén que la identitat col·lectiva està en perill, a mans del PP i del zaplanisme esmentat, i de fenòmens més globals. Aposta per una reforma radical del marc vigent i, si això no és possible, per la secessió democràtica. Està per demostrar que aquesta opció pugui esdevenir majoritària entre els catalans, i fins i tot en tal supòsit, cal saber si tindria prou força, acompanyada d'estat associat o dissociat, per desafiar transformacions a gran escala. Però té l'avantatge que és l'única alternativa que confia plenament en la política com a eina poderosa per construir i reconstruir identitats. ERC en seria el principal exponent català.

D. La via civil. Per primer cop, el catalanisme que es belluga fora dels partits no és un producte excepcional o fruit de la clandestinitat. No supleix els espais prohibits, sinó que en genera un de nou i complementari, segurament a causa de les disfuncions de les organitzacions polítiques convencionals. El nou (pan?)catalanisme civil s'escampa per tots els àmbits: des de clubs de futbol i entitats culturals, passant per l'ecologia i el pacifisme, Internet i els sindicats, fins arribar, tard com sempre, als partits polítics. Té un aire transversal, sense servitud de programes i jerarquies.

Hauríem d'apuntar que, tot i l'aparent pluralitat d'opcions, a Catalunya no es detecten alternatives extremes a banda i banda, que entrarien en el camp del colpisme o del rupturisme insurreccional. El ventall de sortides que ofereix l'actual escena política del país es manté dins d'uns paràmetres de moderació i de respecte democràtic que no sempre han estat aplicables arreu de l'estat o del planeta.

D'altra banda, els resultats electorals de novembre del 2003 sembla que castiguen però abonen encara les opcions reformistes, el qual obliga a relativitzar el suposat trencament respecte al període pujolista. Potser la gran novetat és el creixement d'ERC, no sabem si estructural o conjuntural, que converteix aquesta formació en àrbitre o frontissa

parlamentària. La convivència en el tripartit d'esquerres de les opcions B i C, doncs, introdueix una incògnita de futur interessant, en la qual l'opció D tindrà molt a dir. Només el demà aclarirà com es manifesta la identitat catalana i es tradueix en acció política.

La matança del 11-M del 2004 a Madrid replanteja de dalt a baix el model polític usat pels governs del PP, pel que fa a seguretat, política internacional i els afers d'estat en general. Seria prematur avançar qualsevol pronòstic de futur, però és evident que l'actual govern del PSOE, sota la presidència de J.L. Rodríguez Zapatero, haurà de fer un autèntic esforç d'*aggiornamento* per afrontar les noves realitats, si no vol que aquestes el desbordin. La política catalana, per descomptat, no serà immune a aquest procés que tot just engega. Com en qualsevol moment de canvi profund, aquests dies que ens ha tocat viure ens lliuraran tantes oportunitats com riscos.

Membres del Seminari

Jordi Sànchez (coordinador)

Director de la Fundació Jaume Bofill

Josep M. Via (coordinador)

Executiu i professor de la UOC

Alfred Bosch (redactor de les conclusions)

Escriptor i professor d'Història d'Àfrica a la UPF

Joan Cornudella

Empresari

Joan Coscubiela

Secretari General de CC.OO. a Catalunya

Rosa M. Cullell

Consellera Delegada del Grup 62

Francesc Escribano

Director de Televisió de Catalunya

Josep M. Loza

Director General de Caixa de Catalunya

Xavier Marcet

Director de Comunicació del Fòrum 2004

Miquel Puig

Administrador de Management Pic

Josep Ramoneda

Director del CCCB

Margarita Robles

Magistrada de l'Audiència Nacional

Joan Subirats

Catedràtic de Ciència Política de la UAB